

BİLİNÇ VE GERÇEK:

Ağrı, gerçekliği doğruluyor : Masa arkadaşları birbirlerini karşılıklı olarak çimdikledikleri zaman her birinin duyduğu acı, kendine gerçekten var olduğunu ispatlar.

ACABA YAŞADIKLARIMIZ SADECE BİR RÜYA MI?

Prof.Dr. Anton NEUHAUSLER

- Bir masaya dokunabiliriz. O halde bu, bizim için bir gerçektir. Peki ama rüyamızda gördüğümüz masa nedir? Algılamalarımız, duyu ve duyularımız ile düşüncelerimiz de bir "gerçeklik" mi? Filozof Prof. Dr. Anton Neuhausler bu yazıda soruna bugün aydınlatılabildiğimiz ölçüde açıklık getirmeye çalışıyor.

Biris lotodan birdenbire milyon kazanırsa, ilk anda buna inanamayacak, belki de, uyumadığına emin olmak için kulağını çimdikleyecektir. Eğer kulağı gerçekten acırsa, artık durumu iyice kavrayacak ve "Hayır, rüya görmüyorum. Bana çıkan büyük ikramiye, tıpkı kendime verdiğim küçük acı gibi gerçek. Zaten bu acıdan, rüyada olmadığımı kesinlikle anlıyorum" diyecektir.

Acaba gerçekten de bunu en ufak şüphesi ol-

maksızın "kesinlikle" biliyor mu? Nazarı olarak belki hepsi, hem de sadece loto kazancı değil; inanılmaz talihten şüphelenmesi ve kulağını çimdiklemesi de bir rüyadır. O halde görülenin rüya olmadığının kesinlikle isbatı ortada kalmış olabilir.

Bazi okuyucular bütün bunların boş bir düşünce oyunu olduğunu söyleyeceklerdir. Hepimiz bize ulaşan postanın, bindiğimiz tren ya da otomobilin ve talihsiz bir savaş bölgesine düşen mermilerin birer gerçek, hatta çoğu kez katı ve acımasız gerçek olduğunu biliriz. Varsın bazı hayalciler içinde yaşadığımız, öldüğümüz, çalıştığımız ve tadını aldığımız dünyanın sadece bir hayal olduğunu düşünsünler: Kaba gerçek onları yalanlayacaktır.

Hayalcimizin zihninden bu huzur bozan düşünceleri silmeden önce, bazı hususları açıklığa kavuşturmalıyız: Acaba "var" ve "varlık" ile "gerçek" ve "gerçeklik" kelimeleri, aslında neyi ifade etmektedir? Gerçekten olan her şeye "var" diyebiliriz. Mesela Dünya, Alp Dağları, Otomobil ile Bay Müller gerçekten vardırlar. Buna karşı, Bay Müller'in rüyasında tırmandığı dağ, sadece onun hayalinin bir ürünüdür.

Burada bizim hayalcimiz söze karışacak ve şöyle diyecektir: "Bizim hayal ürünümüz olan rüyalar da gerçekten vardır. Gerçekler gibi onları da görüyoruz. Rüyalarla gerçekler arasında kesin bir fark yoktur. Belki gerçek dediğimiz şeyler de aslında bir rüyadır. Kendimizin bile bir gerçek mi, bir rüya mı olduğunu bilemeyiz".

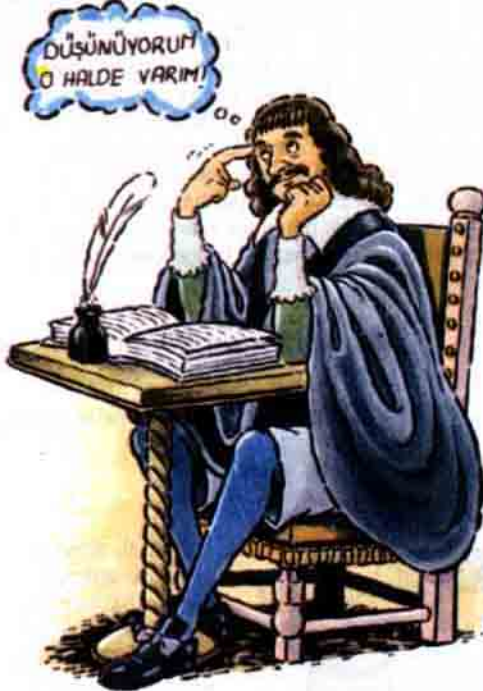
Burada hayalcinin sözünü keserek: "Sen artık bu rüya felsefenle çok ileri gidiyorsun. Var olduğu-

na, seninle konuştuğumuza göre, bizim de rüyadaki hayale değil, gerçek olduğumuzu yalanlayamazsın. Zaten eğer rüya gerçek ise, onu görenin de gerçek olması gerekir" demenin tam zamanıdır.

BİR FİLOZOF, DÜŞÜNCE YOLUYLA VARLIĞINI DOĞRULUYOR

Fransız filozofu René Descartes (1596-1650)'de, dünyayı ve bizzat kendisini bir "rüya" olarak düşünmeye çalışmıştı. Ancak bunu sadece, dünyanın ve bir düşünür olan kendisinin bir rüya değil, yalanlanamaz bir gerçek olduğunu daha kesinlikle isbat etmek için yapıyordu. Descartes, ünlü "Méditations" eserinde, işe dünyadan ve kendi varlığından şüphe etmekle başlar. Öyle ya, belki kendisi de bir yanılgıya düşmüş, hasta hayalinde ya da rüyada var olduğunu sanmış bulunabilir! Descartes şöyle bir ihtimale yer veriyor: "Diyelim ki, çok güçlü ve çok kurnaz bir cin, bütün gayretini beni kandırmak için harcıyor ve ben de göğün, havanın, dünyanın, renklerin, şekillerin ve seslerin sadece onun kandırması olduğunu inanıyor; hatta ellerim, gözlerim, etim, kanım ve duyularımın olmadığını, bunları sadece varsaydığımı sanıyorum".

Filozof Descartes işte bu noktada böyle kâbuslu düşüncelerden sıyrılıyor ve bunları tek bir karşı düşünce ile zihninden kovuyor: "İsteyen beni istediği kadar kandırmaya çalışsın; var olduğumu düşündüğüm sürece, hiç kimse beni yok olduğuma inan-

René Descartes, gerçekliğinden emindi: Onu göre, düşünebilen bir kimse gerçekten de var olmalıdır.

dıramaz". Descartes, vardığı sonucu meşhur "Düşünüyorum, o halde varım" cümlesiyle özetlemiştir.

Descartes'ın bu cümlesi de aslında biraz düzeltilmeye muhtaçtır. "Düşünüyorum" demesi, gerçekte kendi kendini düşünen bir varlık olarak, doğrudan doğruya algıladığını gösterir. Söylemek istediğim şeydu: "Ben, düşünen, gören, duyan, üzülen ve sevinen bir varlık olduğumu kuru mantıkla değil, ancak kendimi algılayarak açıklayabilirim. Bunu yapmak istemeyen ya da yapamayan bir kimse, varlığını da ispatlayamaz".

İnsanın, kendi algılayan, düşünen ve arzulayan varlığını inkâr etmesi, bir başağrsını inkâr etmek kadar gülünç olur. Zaten kendi başına bir "basağrsı", bir "sevinç" yoktur. Bunlar, insanın kendisine özel algılayışlardır. İsterseniz sevgili okuyucular, bunu kendi kulağınızı çimdikleyerek deneyin: Duyacağınız küçük ağrı, sizin kendi ağrınızdır. Kendi hakkınızdaki duyularınız, var olduğunuzun yalanlanamaz isbatıdır.

Buraya kadar iyi. Ne var ki, benden başkalarının da var olduğunu bilmezsem, bu ne işe yarar? Şüphe götürmez şekilde diğer insanların varlığını bilmiyorum ki! Bunları rüyamda da görmüş olabilirim. Rüyada da birçok kimseyle konuşmuyor muyuz? O halde benim sadece rüyamda gördüğüm kimselerle gerçek kimseleri nasıl ayıracam? Bunlardan birinin bana bir tokat atması bile, onun varlığını kesinlikle ispatlayamaz. Kimbilir bu belki de gördüğüm kötü bir kâbus olabilir!

BEŞ HAYALCİ TARTIŞIYOR: ACABA HANGİMİZ GERÇEK?

İşin espris, benim de elbette başka bir insana gerçekten var olduğumu ve ona rüyasında görmediğimi isbat edemeyeceğimdir. "Hayalciler" başlığı altında şöyle bir tiyatro sahnesi düşünebiliriz: Beş kişinin her biri, hangisinin gerçekten var olduğunu, hangisinin rüyasındaki hayaller olduğunu tartışıyor. Bu verimsiz tartışmayı, hepsinin üstüne bir kova su dökerek bir çırpıda sona erdirmek imkânı vardır. O zaman, her biri bir tarafa kaçışacaktır. Daha sonra, biri sahneye çıkıp: "Şimdi de kafalarına bir kova soğuk su yediklerinin rüyasını gördüklerini mi söyleyecekler?" demeli! Bunun yerine hem soğuk düşün, hem de kendilerinin gerçek olduğunu söylemeleri daha akıllıca olmaz mı?

Eğer soğuk düşün, her birinin diğerlerinin varlığını kabul etmesini sağlayamamışsa; bunları "hayalhâne"lerinde kendi başlarına bırakmamız gerekir. Eğer beşinin de gerçekten var olduğunu kabul eder, fakat soğuk düşün rüya olduğunu ileri sürerlerse, onları bunun da "gerçek" olduğuna ikna etmek mümkündür. Onlara şunu sormak lazımdır: Nasıl oluyor da hepiniz aynı soğuk düşün rüyasını görüyorsunuz? Herkesin rüyasının kendine ait olması gerekmez miydi? Rüyalarınızı nasıl senkronize ediyorsunuz?

BİZİM ORTAK DÜNYAMIZ, ORTAK BİR RÜYA OLAMAZ

Bu hayalçiler sahnesini günlük hayatımıza uygulayalım: Eğer dünya bir rüya ise, neden bu rüyayı ortak olarak görüyoruz? Neden hepimiz için Güneş sabah aynı saatte doğuyor? Neden her gün mahallelerimizden geçerken aynı evleri görüyoruz? Neden tren her gün hepimiz için 10.22'de hareket ediyor? Neden hepimiz aynı yıldızları, dağları, taşları, ağaçları görüyoruz?

Bilimsel olarak burada bir algılama birliğinden söz edebiliriz. Dış dünyayı hepimiz tek başına, fakat sanki hepimiz için varmış gibi, esas itibarıyla benzer biçimde algılıyoruz. Gerçek de öyledir. Dünyayı ortak biçimde algılamamızın sebebi, onun bir rüya değil, bizim dışımızda gerçek bir varlık olmasıdır!

Bu arada her birimizin dünyayı, durumuna, karakterine, uzak ya da yakın görüşlü olduğuna göre biraz değişik algılaması, çok fark yaratmaz. Gene de ister evde, ister caddede hatta televizyon ve radyoda olsun, aynı dünyayı paylaşıyoruz. Yoksa ciddi olarak, Huber ailesinin beş üyesinin de televizyon önünde oturup hep aynı polis macerasının rüyasını gördüğünü iddia edebilir miyiz?

Şimde de "gerçek" rüyalarımıza gelelim: Bunlarda herkes, aralarında benzeyenler olsa bile, başka başka şeyler görmektedir. Eğer rüyalarımız birbirinden değişik olmasaydı, bunları birbirimize anlatmamıza lüzum kalırmıydı? O halde aradaki esas fark şudur: Rüyalar kişiden kişiye değişir; buna karşılıklı, rüya olmayan "gerçek gerçeklik", kişiden kişiye hep aynı kalır. Sadece, gerçeği, her bir kişinin özel olarak algılayışı, duygu ve düşünceleriyle değerlendirilşi biraz farklı olabilir.

Acaba dış dünyanın gerçekliği de tartışma konusu edilebilir mi? Tanınmış temsilcileri arasında İngiliz filozofu George Berkeley (1685-1753)'in de bulunduğu deneyiciler (empiristler), sadece duyuyla algılanan şeyleri gerçek sayıyorlardı. Berkeley daha da ileri giderek, dünyamızın algılamalarımızdan ibaret olduğunu ileri sürdü. Onun ünlü "Esse est percipi = Olmak, algılanmak demektir" sözü, bunu ifade eder.

Ne var ki, Berkeley'in insanların dünyayı nasıl

Loto kazancı: Gerçek bile olsa, önce kazanan kimseye rüya gibi görünür.

hep benzer biçimde algıladığını açıklaması gerekiyordu. Berkeley bunun açıklamasını şöyle yapmıştı: Aslında dünya, Tanrı'nın tasavvurunda mevcuttur. Ruha sahip olan insanlar da, Tanrı'nın madde alemi tasavvurunda yer almakta ve bundan dolayı dünyayı ortak olarak algılamaktadır.

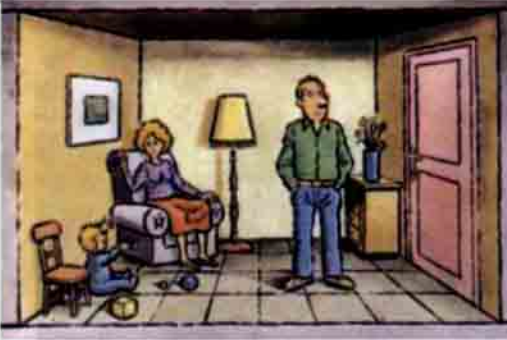
Gerçek madde alemini sadece bir tasavvur sayan başkaları da olmuştur. Arthur Schopenhauer (1788-1860) bunu, "Dünya benim tasavvurumdur" şeklinde ifade etmişti. Bundan maksadı şuydu: Biz dünyayı sadece tasavvur olarak algılıyoruz. Bilincimizde şekil ve renkleri canlandırmaktayız. Dünya hakkındaki tasavvurumuzun, gerçek maddesel bir dünyanın algılanmasından mı ileri geldiği, açık kalmaktadır. Şu var ki, Schopenhauer dünyayı sadece "tasavvur" olarak görmekle yetinmemiş, felsefesiyle dünyanın "kendini başına" bir gerçek olduğu sonucuna erişmiştir.

BİLİNCİMİZİN İÇİNDE VE DIŞINDAKİ İKİLİ GERÇEK

Bizler de başımızı felsefi tartışmalarla ağırtma-

Duyusal algılama ile gerçeklik sınanıyor: Bir elmanın biçimini yoklanabilir, kokusu ve lezzeti hissedilebilir ve bir başkasının onu ısırıldığı duyulabilir. O halde, elma gerçekten var olmalıdır.

Kendi dünyamız: Oturma odası bir gerçekliktir. Dış dünyayı görmüyoruz ama, o da vardır.

dan tam bir güvenlikle şunu söyleyebiliriz: Bilincimizin dışında gerçek bir dünya vardır ve bu dünya duysal algılarımızın aracılığıyla kendini belli eder. Günümüzde algılarımıza yardımcı olan teknik araçların güçlü katkısı karşısında hâlâ dış dünyanın bir tasavvur olup olmadığını tartışmak, bizi biraz güllüncü duruma sokar.

Her şeye rağmen, şöyle esaslı bir ayırım yapmak gerekir: Bizim "bilincimiz dışındaki gerçeklik", yani hiç olmazsa maddesel dünyanın gerçekliği mevcuttur. Bunun yanında, "bilincimiz içindeki gerçeklik", yani bütün duyularımız, algılarımız, rüyalar dahil tasavvurlarımız, arzularımız, heyecan ve duygularımız yer almaktadır.

Bu ayırım, gene eski sorunun ortaya atılmasına sebep olmuştur: Bizim bilincimizin dışındaki gerçeklik ne ölçüde bilincimizdeki gerçekliğe uygun düşmektedir? Duyularımız ve bunlara dayanan tasavvurlarımız bize gerçek dünya hakkında doğru bir fikir mi, yoksa yanlış bir fikir mi veriyor?

Dünyayı a) Olduğu gibi mi? b) Tamamen başka mı? c) Biraz öyle, biraz böyle mi görüyoruz?

Algılama teorisinin yukarıda belirtilen başlıca sorusu budur ve bu soruya verilebilecek üç temel cevap vardır:

- 1) Dünya algıladığımız gibidir.
- 2) Dünya algıladığımızdan bambaşkadır.
- 3) Dünya kısmen algıladığımız gibi, kısmen de başkadır.

Birinci görüş, "saf gerçekçilik" diye adlandırılmaktadır. Daha bilimsel eleştirilerle sarsılmamış saf gerçekçilikte, insan, dünyanın, nasıl görüyor, işitiyor ve kokluyorsa öyle olduğunu sanabilir. Ona göre gök mavidir, dere çağlamaktadır ve soba sıcaktır. Bizim duysal algılarımızla bu algılamaları bizde uyandıran şeyler arasında tam bir uyum vardır.

Bu çocukça saf dünya tasavvurunun pek doğru olmadığını fizik derslerinden öğreniyoruz. Orada, bize gördüğümüz çeşitli renklerin, sadece çeşitli dalga uzunluğundaki ve aslında rensiz ışık dalgaların-

dan ileri geldiğini gösteriyorlar. Sesler de buna benzerdir: En güzel senfoni bile, aslında kulağımızı titreştiren ses dalgalarından, yani periyodik hava titreşimlerinden ibarettir. Bütün duysal algılarımız, dış dünyadan ileri gelen, fakat orada ortaya çıkmayan kendi özel algılarımızdan oluşmaktadır.

Filozof Immanuel Kant (1724-1804) daha da ileri giderek, "Dünya gördüğümüzden başkadır" görüşünü işlemiştir. Kant, sadece algıların gerçekliğini değil, zaman ve mekânın varlığını bile tartışma konusu yapmıştır. Ona göre zaman ve mekân sadece bir "bakış açısı", başka deyişle dünyaya bakış ve onu tasavvur biçimimizdir. Bu görüş biçimimizin gerçeğe uygun olup olmadığını ise bilmekteyiz.

ZAMAN VE MEKÂN HAKKINDAKİ TASAVVURUMUZ GERÇEĞE UYMUYOR

Acaba zaman ve mekân, gerçekten de Kant'ın dediği gibi "zihnimizde kurduğumuz" şeyler mi? Bunda Kant'a kısmen hak vermek gerekir. Aslında, atomdan galaksiye her şeyi içine aldığı varsaydığımız, her yöne doğru sonsuz "madde deposu mekân" mevcuttur değildir. Böyle bir mekân bizim tasavvurumuzun ürünü ve tıpkı Kant'ın söylediği gibi bir "bakış açısı"dır. Zaten "sonsuz büyüklükte mekân" mantık açısından imkânsızdır. Böyle bir mekânın her yöne doğru sonsuz kilometrelerce uzanması gerekirdi. Sonuncu sonsuz sayısı diye bir şey olmadığından, böyle bir mekânın hiçbir zaman ucuna erişilemeyecek ve büyüklüğü bilinemeyecektir.

Mantıksal tartışmalar bir yana, günümüz fiziği uzun zamandır "sonlu büyüklükte mekân" kavramı-

Dış dünya: Televizyon haberleri odamızın içine dış dünyadan bazı gerçeklikler getiriyor.

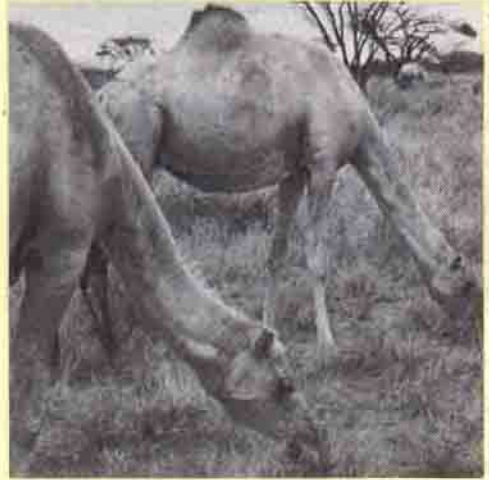
DEVELER SUYU NASIL DEPO EDER?

Develer çöl şartlarında çok rahat yaşayabilecek şekilde yaratılmışlardır. Suyu çok idareli kullanırlar. Çok miktarda su kaybetmeleri onlar için hayati bir önem taşımaz.

Tüm memellerde olduğu gibi develerin dokuları da su ihtiva eder. Bir devenin vücudundaki total suyun, % 22 nisbetinde kaybı, onun canlılığı için önemli bir olay olmamasına karşın, bir insanın vücudundaki total suyun % 12'sini kaybetmesi, ölümüne neden olur. Bu olaya sebep olarak, develerin vücutlarındaki suyun büyük kısmını dokuları yoluyla, az bir kısmını da kan yoluyla dışarı vermeleri gösterilmiştir. Bundan dolayı günlerce susuz dolaşan bir devenin tüyleri, diken diken bir görünüm arz eder.

Eselden hörgüçlerin bir su deposu görevini gördüğü düşünülüyordu. Günümüzde ise, hörgüçün yağla dolu bir enerji rezervi olduğu artık bilinmektedir.

Sonuç olarak, develerin çok az terlemeleri ve

Develer çöl şartlarında çok rahat yaşayabilecek şekilde yaratılmışlardır. Çok miktarda su kaybetmeleri onlar için hayati bir önem taşımaz.

çok az idrar ifraz etmeleri, onların çöl yaşamına en uygun yaratıklar olmalarını sağlar.

Hobby'den çev.: Recep ÖZTOP

nı, yani sonsuz değil, kendi içine kapanık bir mekân kavramını işlemektedir.

Zaman için de durum böyledir. Geçmişten geleceğe giden "sonsuz uzunluktaki zaman çizgisi" yoktur. Bunun birinci sebebi, sonsuz uzunluklar ve dolayısıyla sonsuz zaman mesafeleri olmamasıdır. İkinci sebep, fizikçilerle astrofizikçilerin, evrenin ve onunla birlikte zamanın bir başlangıcı olduğunu düşünmeleridir. Bu düşünce, astrofizik gözlemler ve teorilerle desteklenebilmektedir. Zaman, dünyamızın dışında tek başına sonsuzdan gelip sonsuza giden bir ölçü değil, dünyamızla birlikte var olan bir ölçüdür. Olayların ardarda geliş biçimini ifade eder. Buna basit bir misal verelim: Bir çocuğun önce ana karında, sonra doğmuş olması gerekir. İkisi birden değil, ancak birbiri ardından olur. Onun için dünyayı zamansız düşünemeyiz.

O halde bilincimiz dışındaki bir gerçek olan dış dünyayı kısmen kavrayıp kısmen kavrayamadığımızı söyleyip, üçüncü görüşe yanaşabiliriz. Belki de kavrayamadığımız bölüm, kavrayabildiğimizden daha büyüktür. Elbette bu, dış dünyayı daha da ayrıntılı ve derinden tanıma gayretlerini bir tarafa bırakmamızı gerektirmez.

HER GERÇEKLİĞİ BİLEMİYİZ

Acaba aslında gerçeklik nedir? Gerçeklik, var olan her şeydir: Bizim kendi bilincinde olduğumuz varlığımızla, maddi bir dünyanın inkâr edilmesi hayli imkânsız varlığı gibi. Ancak tanımadığımız ve belki

haklarında hiçbir fikrimiz olmayan şeylerin varlığı da bir gerçekliktir. Bildiğimiz gerçeklikler bile, bize gördüklerinden hayli başka türlü olduklarına göre, daha rüyasını bile görmediğimiz başka gerçeklikler de olabileceğini kabul etmeliyiz.

Belki de günümüzün en yeni bilgileri, yarının okul kitaplarında eskimiş görüşler olarak yer alacaktır.

P.M.'den kısaltarak çev.: Dr. Ergin KORUR

SİZ OLSAYDINIZ?

Satranç Dünyası'ndaki soruların cevapları

Çözüm I :

1. Vh5! (Tehdit: 2. Axb6) 1..hxg5 (1..Fgx5 2.Vg6 Ff6 3.Axb6 Şh8 4.Axf7 Kxf7 5.Vh5 ya da 1..c4 2.Axb6 gxf6 3.Vxh6 Fgx5 4.Vxg5 ve 5.Ke3) 2.Ke3 g4 3.Kg3 c4 4.Ah6 kazanır. (Klöwan-Osolinsch, Riga 1984)

Çözüm II :

1.Ka8! Fxa8 2.Va1 Şb7 Şb7 3.Va7 Şc6 4.b7! Vø6 (4..Fxb7 5.Fxb5 Şx5 6.Vxb7 Şc4 7.Vb3 mat) 5.b8A! Kxb8 6.Vxc7 mat (Gribanow-Lukatschik, SSCB 1984)

Çözüm III :

1.Fxg7! Fxg7 2.Kxg7 Şxg7 3.Vg4 Şf6 (3..Şh8 4.Kg1) 4.Vh4 Şf5 (4..Şg7 5.Kg1 Şh8 6.Vf6 mat) 5.Vxh7 Şf4 (5..Şf6 6.Vh4 Şf5 7.Kg1) 6.Vh4 Şf5 (6..Şf3 7.Vg3 Şe2 8.Ve3! Şxd1 9.c3 mat) 7.Kg1 kazanır çünkü 8.Vg4 Şf6 9.Vg5 mat var. (Rüfenacht-Mattheus, Sölanik 1984).